

TOMÁŠ KUBÍČEK, *Felix Vodička – názor a metoda. K dějinám českého strukturalismu,*

Praha 2010, Academia, 304 s.,
ISBN 978-80-200-1868-7

Historik a slavista Felix Vodička (1909–1974) zásadním způsobem rozvinul podněty meziválečné pražské strukturalistické školy, a to především na poli literární historie. Nelze dodnes najít mnoho textů, jež by tak promyšleně jako Vodičkovy stati *Literárněhistorické studium ohlasu literárních děl. Problematika ohlasu Nerudova díla* (1941) a *Literární historie, její problémy a úkoly (Čtení o jazyce a poezii, 1942)* byly s to definovat východiska a úkoly literárněhistorické práce. V roce 1946 se Vodička habilitoval proslulou studií *Počátky krásné prózy novočeské* a i v dalších letech se věnoval zejména problematice české literatury 19. století. Sumu jeho prací lze najít v rozlehlém souboru *Struktura vývoje* (1969).¹

Tomáš Kubíček, literární teoretik² a mimo jiné interpret díla Milana Kundery,³ knihou *Felix Vodička – názor a metoda* vstupuje do vcelku bohaté rozpravy, která se ke strukturalismu i Vodičkovi v polistopadových letech obrací, kromě jiného v souvislosti se snahou etablovat v českém prostředí naratologickou perspektivu (s východiskem v autoritě prací Lubomíra Doležela),⁴ nebo ve formě tázání po podmínkách a výhledech literárněhistorické práce.

Nevyplatí se hledat v autorově knize krevnatý portrét jedince-badatele. Peripetie kariérní a jiné scény Vodičkova života lze za výkladem, který je knihou rozprostřen, leda tušit.⁵ Tomáš Kubíček chronologicky re/konstruuje pojmovou systematiku Vodičkova „názoru“, jeho metody“, ba přesněji – usiluje vyložit, domyslet⁶ a zhodnotit pojmosloví pražského strukturalismu jako takového.

1 Soubor, který v roce 1969 mohl vyjít jen v omezeném nákladu, byl v nové edici doplněn o další texty (*Struktura vývoje*, Praha 1998; znovu s Červenkovým doslovem *O Vodičkově metodologii literárních dějin* z roku 1967).

2 Srov. *Vypravěč: kategorie narativní analýzy* (2007), *Intersubjectivity in Literary Narrative* (2007).

3 *Vyprávět příběh: naratologické kapitoly k románům Milana Kundery* (2001).

4 Tuto stopu sleduje především kapitola *Počátky krásné prózy novočeské a systém významové výstavby narativního díla*.

5 Nejvýrazněji v kapitolách vykládajících osudy Vodičkova literárněvědného díla v 50. a 60. letech.

6 Nejdůležitější a nejpoplatnější logice strukturalistického uvažování autor postupuje v okamžiku, kdy se pokouší docelit pojmoslovný systém *Počátků krásné prózy novočeské* (s. 92): „Toto zaplňování

Kubíček přitom nijak neskrývá apologetický moment svého uvažování: právě dnes, v čase literárněvědného marastu, krize disciplíny,⁷ je třeba důkladným pojmenováním vyzdvihnout to, co bylo přehlušeno, předvést výkony pražského strukturalismu jako stále inspirativní.

Tato apologetičnost nutně modeluje perspektivu, ohýbá dějiny směrem k strukturalistické Praze jako nevyhnutelnému, stále pulzujícímu ohnisku. V úvodu autor exponuje „strukturalismus Pražské školy“ jako „důsledek logiky vývoje vědeckého zkoumání“ (s. 9), brzy nato přivolává Mukařovského, který na počátku 40. let ve stati *O strukturalismu v estetice a ve vědě o literatuře* mluvil „o dějinné nutnosti a vývojové logice, která vyústila ve strukturalismus“ (s. 10); ostatně ani v dalších pasážích knihy autor neváhá uvažovat o dějinách v termínech „logiky vývoje“. Hned v úvodních kapitolách, věnovaných anticipacím pražského strukturalismu, připomíná, že v těchto anticipacích zely problémy, které (ovšem) pražští strukturalisté zdárně (vy)řešili. Proč ne, někdy však vznikají zplošťující zkratky; v jedné z nich, pro příklad, je Zichův náhled z roku 1916 poměřován s Mukařovského postřehy z počátku 40. let (s. 19): „Na rozdíl od Mukařovského však Zich jako by předpokládal ideální podobu významové představy, zatímco Mukařovský konstatuje i nepřeklenutelné rozpory, k nimž v procesu sjednocování dochází.“ Z druhé strany: strukturalismus francouzský se prý (právem) vyžil a byl nahrazen přístupy, které k němu byly kritické. To ale (podle autora neprávem) degradovalo i pražský ideový potenciál.

Otázka, zda alespoň část (francouzské) revize „strukturalistických“ východisek nekomplikuje základy jakkoli propracované strukturalistické metodologie, se neklade, resp. je průběžně zaháněna sérií a priori, spjatých s klíčovými pojmy významu a struktury. V úvodu k textu *A quoi reconnait-on le structuralisme?* (1967) Gilles Deleuze poukázal k těsné spjatosti pojmu struktury s představou jazyka, řeči, tedy určité velké rozlišenosti, systému: „Samy věci mají strukturu, iba ak udržiavajú mlčanlivý diskurs, ktorý je rečou znakov.“⁸ Na rubu tohoto sice po-

je umožněno tím, že Vodičkův systém často inklinuje k bipolárnosti: na pozadí aktualizovaného literárního jevu můžeme vnímat jeho protipól.“

7 Obálka knihy polemicky resumuje: „Produktivními se stávají návrhy genderových interpretací, z lahve vypuštěný čtenář odmítá rozeznávat mezi významem a smyslem – namísto vztahování se ke smyslu nastupuje jeho nárokování; ke slovu se opět dostává marxistická kritika, mluví se o postkoloniálním či imperiálním diskurzu interpretace a o podobných typech myšlení, které hledají v díle projevy dopředu zajištěných stanovisek a přetvářejí je tak v ilustraci.“

8 Z úvahy GILLES DELEUZE, *Podľa čoho rozpoznáme strukturalizmus?*, in: Týž, *Pusté ostrovy a jiné texty*, Praha 2010, s. 193.

zitivního, ale současně podmiňujícího vymezení začínají potíže: v momentech, kdy selhává působnost znakového systému – nejsme jisti – a my se nevyznáme (nemáme uplatnitelná jména, syntax apod.), struktura a objekt se rozpadají, resp. zkratka nejsou. Tomáš Kubíček však s nimi, rozvíje jazyk svých mistrů (není někdy snadné odlišit řeč komentáře a komentovaného), prostě počítá – a to hned v několika směrech: „struktura“ je připsána „materiálnímu artefaktu“ (s. 163), „řadám“ či „společenskému vývoji“ (s. 185),⁹ jako by nebyla vždy teprve výkonem docela určitého jazyka, resp. určité představitosti, touhy, byť náročné. I tady přejímá vykladač perspektivu, inherentní předmětu jeho výkladu; na esencialismus a schematismus ve Vodičkově teoretickém uvažování ostatně upozornil již před několika lety Dalibor Tureček.¹⁰ Podstatné problémy, které Tomáš Kubíček v dialogu s texty pražských autorů průběžně a opakovaně prozkoumává (zejména problém identity významu/smyslu textu, autorského subjektu či individua a otázku vztahu literární „řady“ k jiným dějinným „řadám“), tak zůstávají v hranicích ukázněujícího, sjednocujícího řádu myšlení. Není samozřejmě sporu, že šlo a stále jde o myšlení produktivní a – jak se Tomáši Kubíčkově daří dokladat – schopné pronikavých posunů, experimentujících (alespoň teoreticky) s vlastními limity, s momenty třeskatých napětí.¹¹ Konstatuje-li však autor, že se strukturalistický „pojmový aparát“ již ve 30. a 40. letech sbíhá v pojmu „díla – dynamické a pulzující struktury“ (s. 64), nevybočuje nijak z opojení, jež dodnes ve vykladačích probouzejí rozptýlené dobové (teoretické) teze, kteréžto exponáty však de facto mají dosud pramálo protějšků v existujících analýzách, interpretačních sondách. „Dynamická a pulzující struktura“ je snovým obrazem, k němuž je třeba Vodičkovy pojmoslovné výkony orientovat, aby obstály v diskurzu posledních let. A skutečně, Tomáš Kubíček nedělá nic jiného, než stopuje prvky naznačeného (teoretického) obrazu ve (Vodičkově) strukturalistickém inventáři. Přesto je zevrubné defilé tohoto snivého inventáře (včetně jeho proměn) pobídkou k debatám. Jejich středem se může stát například otázka, proč lpět na ideji jednoty, sjednocení, soukolí (třebas napjatého), resp. proč zřetelně neprohlásit intencionální jednotu díla (souběh částí v celku, trebas „dynamický“), stejně jako

9 Speciální vysvětlení by zasluhovaly náročné vize „širšího strukturního pohybu mimojazykové skutečnosti“, jehož součástí je i „literární fakt“ (s. 69), resp. „strukturní situace“, v níž dílo existuje (s. 164).

10 *K Vodičkovu modelu literární historie*, in: Felix Vodička 2004. Praha 2004, s. 9–17.

11 Vedle často připomínané Mukařovského stati *O záměrnosti a nezáměrnosti v umění z roku 1943* je v tomto ohledu třeba zmínit Olega Suse – srov. některé texty v souboru *Bez bohů geneze?* Brno 1996, například *Text a pole*, a Milana Jankoviče.

například představy kolektivního ručitele (ve vztahu k idejím estetického objektu, normy, struktury),¹² textu jako stabilizující mocnosti,¹³ „funkčního určení znaku“ (s. 32) či „úkolů“ za pracovní horizonty, poplatné jednak touze, jednak – a to je přece tolik srozumitelné – obavě z pádu disciplíny do nezakotvené žvanivosti?

Navzdory výše naznačeným potížím je tedy zevrubné Kubíčkově pojednání, které vzniklo patrně také ze sympatické potřeby prošetřit základy osobní (preferované) metodologie, cennou příležitostí ke konfrontacím s jedním neopakovatelně propracovaným, komplexním sněním, ačkoli bilance, již strukturalismu před několika lety vystavil Daniel Vojtěch,¹⁴ platí dál.

Michal Topor

12 Srov. Vodičkovu formulaci pojmu struktury z roku 1942 – FELIX VODIČKA, *Struktura vývoje*, s. 26: „onen nehmotný, v podvědomí čtenářstva uložený a přitom ve všech dílech se projevující soubor složek“.

13 Zajímavou pasáží knihy je porovnání Jankovičova a Doleželova rozvinutí pojmu sémantického gesta (s. 152–156); Tomáš Kubíček přitom zřetelně preferuje Doleželovo řešení (s. 154): „Přestože je v Jankovičově práci na vymezení sémantického gesta dominantní role textu uhájena, zdá se nám, že se ocitáme příliš blízko pojetí, které zdůrazní aktivní roli (nadvládu) čtenáře nad textovým významem.“

14 DANIEL VOJTĚCH, *K podmínkám kontinuity. Rekapitulace*, Slovo a smysl 1/2004, č. 2, s. 143–153, zde s. 148: „Nícméně – společenský statut literárních studií, jakož i literatury samé, se [tzn. počátkem 90. let] podstatně proměnil a strukturalismus již – ve svém rozvržení odpovídajícím zcela jiné historické etapě – nebyl schopen další generaci prostředkovat nejen pojem současné literární a společenské situace, nýbrž ani podstatné otázky dějin literatury: mohl poskytnout badatelský příklad, ukázat jeden z možných modelů a přitom přiznat svou nedostatečnost.“